

Bütün ülkelerin
proleterleri birleşin!Tanklarla gelen
devrimle
gitmelidir!Karkeren hemü
welatan vekbin!

İŞÇİNİN SESİ

Yıl:10, Sayı:243
Tarih: 3 Ekim 1983

ÇEK-AL

Serbest bölgeler

Emine Engin, Nizam Sucu

serbest üretim bölgelerini içeriyor. Serbest bölgelerin dünya ekonomisinde tuttuğu yer, 1960'dan beri hızla artıyor ve değişiyor.

Özellikle 1970-1980'de serbest bölgelerin sayısında sıçrama olmuştur: Bu sayı 10 yılda 3 kat artarak 1980'de 370'e çıkmıştır. Bunda, serbest üretim bölgelerinin sayısındaki artış büyük yer tutmuştur. Ayrıca gerçekleşmekte olan projeler arasında da serbest üretim bölgeleri önemli bir ağırlık taşımaktadır.

Geneliyle serbest bölgelerin, özellikle serbest üretim bölgelerinin sayısındaki bu artış, aynı zamanda, büyük ölçüde Asya, Afrika ve Latin Amerika ülkelerinde yer alıyor.

Bu verilerden çıkan genel sonucu şöyle özetleyebiliriz: Açıktır ki 1960-1980 yıllarında, serbest bölgelerin kendi işlevleri ve dünya ekonomisindeki yeri önemli bir değişme geçirmiştir. Bu değişme, Asya, Afrika ve Latin Amerika ülkelerinin dünyadaki konumunda değişimle de bağlıdır.

Şimdi serbest üretim bölgelerinin özellikleri üzerinde duralım.

Serbest olan nedir?

Bugün serbest üretim bölgeleri genellikle şu özellikleri taşıyor:

Çevrili alan: Çoğu zaman ulaşım olanaklarının yakınında, tel örgüyle çevrili ve ayrı bir polis gücü olan bir alan.

Altyapı: Satılmak ya da kiralanmak üzere fabrika binaları ve ofisler, tamir atelyeleri, bankacılık, posta ve haberleşme, depolama, ulaşım, sigortacılık, sağlık hizmetleri, petrol istasyonları, güvenlik yani ayrı bir polis gücü vb.

İşlemlerde basitlik: Ana ülkeye bağlı ama ayrı bir yönetim ve tüm işlemlerde kolaylık.

Yoğun işçi sömürüsü: Ana ülkeye göre ücret düzeyi düşük olmasa da, çalışanların toplumsal ve siyasal haklarını gerektiğinde silah zoruyla kısıtlama.

İthalat: Üretimde kullanılacak ham ve yarı mamul maddelerin, makinaların vergisiz ve kota sınırlaması olmadan bölgeye ithali. Bazı bölgelerde belli

vergiler uygulanıyor.

İşleme: Malların hangi düzeyde işlendiği ülkeye göre değişiyor. Kimisinde baştan sona üretim yapılabilirken, kimisinde montaj, kimisinde ise yalnızca ambalajlama yapılıyor.

İhracat: Bu bölgelerde işlem gören mallar genellikle hiçbir vergi ödemeden ihraç ediliyor. Ancak ana ülkeye ihracat durumunda o ülkenin gümrük kuralları geçerli oluyor.

Çeşitli teşvik önlemleri: Ülkeye göre değişen çeşitli teşvik önlemleri uygulanıyor:

— İthalatta ve ihracatta tüm gümrük vergilerinden muafiyet.

— On yıl ya da daha uzun bir süre tüm gelir, şirketler vb. vergilerinden muafiyet.

— Döviz alım-satımında hiçbir sınırlama konmaması.

— Kâr transferinde hiçbir sınırlama konmaması ya da 20 yıl, belli bir yüzde gibi elverişli sınırlamaların konması.

— Muhasebeye, az vergi ödenmesini, çok kâr edilmesini sağlayan kolaylıklar.

— Düşük faizli, kısa-orta-uzun erimli kredi olanakları.

— Ulaşımında ve altyapının kullanılmasında çeşitli ucuzlatıcı önlemler.

Bu özellikleri sıralayınca şu göze batıyor ki serbest üretim bölgeleri uluslararası sermayeyi çağırıcı ve aynı zamanda ihracata yönelik üretimi teşvik edici bir nitelik taşıyor. İleride göreceğimiz ki bu niteliğin iki yönü, gelişmiş ve gelişmemiş ülkelerde farklı vurgu taşımaktadır.

Yukarıda sıralanan özelliklere dönersek, bunlar akla bir soru getiriyor: Bu özellikler teker teker ele alındığında, çeşitli ülkelerde uygulanan ekonomi siyasetinin ögelerinden başka birşey değildir. Öyleyse neden ayrı serbest bölgeler gerekiyor?

Bunun kısa yanıtı şudur: Serbest bölgelerin, çeşitli önlemlerin birarada ve yoğun uygulanmasından doğan bir nitelik farkı vardır. Ancak, serbest bölgedeki uygulamaların genel toplumsal uygulamalarla farkı arttığı ölçüde, polisiyle, gümrük kapısıyla apayrı bir bölge uygulaması da artmaktadır.

Döviz alım satımının zaten serbest olduğu bir ülkede, serbest bölge, yalnızca belli uygulamaları biraraya

Uluslararası ekonomik ilişkiler alanında hızla gelişen bir olgu var: Serbest bölgeler. Bu yazımızda biz, önce serbest bölgeler hakkında ağırlığıyla verisel bilgiler aktaracağız, sonra genel değerlendirmesini yapacağız. Bu yazıda Türkiye'ye çok kısa değineceğiz.

Verisel Bilgiler

Ana olarak iki kaynaktan bilgi aktaracağız. Bu iki kaynak, Fröbel, Heinrichs, Kreye'nin *Yeni Uluslararası İşbölümü* adlı kitabı (İngilizce basım, Cambridge University Press, 1980) ve Uluslararası Hür Sendikalar Konfederasyonu ICFTU Enformasyon Bülteni'nin Mart 1983 tarihli ve 3.nolu özel sayısındadır.

Gelişim süreci ve bugün vanlan nokta

Serbest bölgeler tümüyle yeni bir olgu değildir. Serbest ticaret bölgelerinin tarihi çok eskilere gider. Dünya pazarının oluşumu ilerledikçe, depolama ve yeniden ihraç üsleri olarak, vergiden muaf serbest ticaret bölgelerinin sayısı artmıştır.

20. yüzyılda, serbest ticaret bölgelerinin işlevleri arasında, ambalajlama gibi, malın durumunda değişiklik yapan işlemler de girmeye başlamıştır. Ancak, 1950'lere kadar, serbest ticaret bölgelerinin hem sayısında, hem işlevinde büyük bir değişiklik olmamıştır. "Serbest limanlar", "serbest bölgeler", "serbest ticaret bölgeleri", "vergiden muaf bölgeler" vb. adlar altında serbest ticaret bölgeleri süregelmiştir.

1950'lerden sonra serbest bölgeler yeni bir kişilik kazanmaya başlamıştır. 1958'de İrlanda'nın Shannon havaalanı çevresinde, ticaretin yanısıra üretim işlevi de taşıyan bir serbest bölge kuruldu. Bu bölge zamanla ihracat yapan endüstrinin önemli bir merkezi durumuna geldi. Bu bölgeye "ihracat işleme bölgesi" adı verildi. Eskiden temel farklılığı, yalnızca ticaret değil, üretimin yapılması olan bu bölgelere genel olarak "serbest üretim bölgeleri" deniyor.

Bugün serbest bölgeler dendiğinde, bu, hem serbest ticaret bölgelerini hem

getirerek işleyişte kolaylık sağlamak üzere ve bu ölçüde ayrı bölge niteliği taşıyor. Öte yandan, döviz üzerinde bir sürü yasağın bulunduğu bir ülkede sıkıca kapalı bir bölge niteliği kazanıyor. Başka bir deyişle gelişmiş ve az gelişmiş ülkelerde ayrı bölge özelliği de değişik vurgular taşıyor.

Serbest bölgelerin amaçları

Birleşmiş Milletler Endüstriyel Gelişim Örgütü UNIDO, serbest bölgelerin amaçlarına ana olarak iki açıdan yanaşmıştır: Biri, "dünya pazarlarına sahip yabancı yapımcılar" dediği emperyalist sermaye açısından, ötekisi de serbest bölgeyi açan ülkeler açısından.

Birinci açıdan amaçları şöyle dile getiriyor:

"Dünya pazarlarına sahip yabancı yapımcılar, özellikle, bir yandan emek maliyetlerinin artan düzeyinin, öte yandan uluslararası ve ulusal rekabetin keskinleşmesinin baskısı altında, yapım ve dağıtım maliyetlerini kırmak ve en aza indirmek için sürekli yol ve araçlar arıyorlar... Yapım üslerini elverişli bir Serbest Bölge'ye götürürlerse, aşağıdaki nedenlerden bazıları bu yönde belirleyici yararlar sağlayabilir.

"a) Hammadde ulaşım maliyetlerinin kısılması.

"b) Mamul madde ulaşım maliyetlerinin kısılması.

"c) Emek maliyetlerinin kısılması.

"d) Kalifiye işgücü bolluğunun bulunması.

"e) Bölgede sağlanan mali ve fiziksel teşvikler, ortak ve genel hizmetler ve öteki ayrıcalıklı muameleler yoluyla, başlangıç yatırım maliyetlerini azaltmak ve dolayısıyla uyuyan sermaye denem sermayenin yüzdesini düşürmek." (Fröbel, Heinrichs, Kreye, agy., s.296)

Burada iki noktayı vurgulayalım. Birincisi kalifiye işgücü genel uluslararası standartlara göre kalifiye anlamında değil, istenen işi görebilecek anlamındadır. İkincisi, bu amaçlar listesi, emperyalist sermayenin, kâr hadlerinin azalmasına ve kâr kitlesini arttırmak için daha büyük sermaye yatırımları gerekliliğine karşı önlemleri içermektedir. Listeyi unutmamalıyım, ileride döneceğiz.

Yine UNIDO, serbest bölge açan ülkelerin amaçları açısından da serbest üretim bölgelerini şöyle değerlendirmiştir:

"a) Ülkenin ya da ülkenin bir bölgesinin genel endüstriyel gelişme programının bir parçası.

"b) Yeni iş olanakları yaratarak istihdam sorununu çözmek için bir önlem.

"c) İhracat hacmini ve döviz kazancını arttırmak için ihracata yönelik endüstrilerin gelişmesini teşvik.

"d) Dışarıdan modern endüstriyel teknikler edinmek ki bu yoldan yerli endüstriyel standartın yükseltilmesi sağlanabilir.

"e) Yabancı sermaye pazarlarından olduğu kadar yerliden de yeni endüstriyel yatırımları cesaretlendirmek.

"f) Serbest endüstri bölgesinin endüstriyel bir kutup işlevi görmesiyle, altyapının yoğun ve rasyonel gelişmesinin aracı." (Fröbel, Heinrichs, Kreye, agy. s.366)

Görüldüğü gibi amaçlar, serbest bölge açan ülkeler açısından çok genel bir toplam olarak sıralanmıştır. Başka bir deyişle, gelişmiş ve az gelişmiş ülkeler açısından farklı ağırlık taşıyan, öncelik sırası farklı olan amaçlar, ardarda sıralanmıştır. Oysa gerçekte, gelişmiş ve az gelişmiş ülkelerin serbest bölge açarkenki amaçları farklılaşmaktadır.

Gelişmiş ülkeler, daha çok kaçan sermayeyi durdurabilmek, zayıflayan hafif endüstri dallarını canlandırmak, geri bölgeleri geliştirmek ve artan işsizliği azaltmak gibi amaçlarla serbest üretim bölgelerine yanaşmaktadır. Nitekim, bazılarında serbest üretim bölgesi yanısıra "girişim bölgesi" (Britanya) ve "işsizliği azaltıcı bölge" (Belçika) adları da kullanılmaktadır. Bu adların kullanıldığı bölgelerde çeşitli teşvikler uygulanmaktadır ve esas amaç, ihracatı

yapsın ya da yapmasın, buralarda fabrikaların açılması olmaktadır.

Az gelişmiş ülkelerin amaçlarına gelince onların yanaşımı daha çok ihracatı, ihracata yönelik endüstriyi teşvik, döviz kazanma, iş alanı yaratma, modern teknikler edinme gibi noktalara öncelik vermektedir. Onların koşulları emperyalist sermayenin amaçlarına uygun düştüğü için bugün serbest üretim bölgeleri, daha çok az gelişmiş ülkelerle bağlı olarak konuşulan bir konudur.

Serbest bölgelerin dağılımı

Verilere göre 1980'de dünyada 370 serbest bölge vardır.

Bulunan verilere göre durum şöyledir:

Gelişmiş ülkeler

ABD'de 67 "serbest ticaret bölgesi" vardır. Bunların yarısı işlememektedir. İşleyenlerde, aynen serbest üretim bölgelerinde geçerli olan vergi muafiyeti gibi koşullar geçerlidir. Şimdilerde bu

Kıta/Ülke	SÜB sayısı	En eskisinin işletmeye açılış tarihi	Çalışanlar			
			Yıl	SÜB'lerinde	DPF'lerinde	Toplam
Asya Toplam	48	1965	1975			420.000
Bahreyn	1	1972	1975	2.770	—	2.770
Hong Kong	7	1965	1975	59.607	—	59.607
Hindistan	2	1965	1975	1.249	—	1.249
Endonezya	—	—	1975	—	11.191	11.191
Ürdün	1	—	—	—	—	—
Lübnan	1	—	—	—	—	—
Malezya	8	1972	1975	40.465	—	40.465
Filipinler	1	1973	1976	8.177	1.650	9.827
Singapur	14	1967	1974	105.000	—	105.000
Güney Kore	9	1972	1975	112.250	—	112.250
Suriye	1	—	1975	231	—	231
Tayvan	3	1966	1975	62.143	—	62.143
Tayland	—	—	1975	—	16.700	16.700
Afrika Toplam	7	1971	1975			40.000
Mısır	1	1976	—	—	—	—
Moritanya	2	1971	1975	9.952	—	9.952
Senegal	1	1976	1976	150	—	150
Swaziland	—	—	1976	—	2.500	2.500
Togo	1	—	—	—	—	—
Tunus	2	—	—	—	—	—
Latin Amerika Toplam	24	1966	1971-76	146.523	118.477	265.000
Brezilya	1	1968	1973	27.650	—	27.650
Barbados	—	—	1975	—	3.000	3.000
Kolombiya	4	1969	1975	5.600	—	5.600
Dominik	3	1969	1975	6.500	—	6.500
El Salvador	1	1975	1975	6.143	—	6.143
Guatemala	1	1975	—	—	—	—
Haiti	1	1974	1973	—	—	25.000
Jamaika	—	—	1971	—	6.100	6.100
Meksika	11	1966	1974	74.676	9.632	84.308
Panama	1	1974	1975	1.300	—	1.300
Porto Riko	1	1974	1975	481	96.245	96.726
St. Lucia	—	—	1976	—	3.500	3.500

bölgelere hafif endüstri çekmek üzere girişimler vardır.

Avrupa'da 90 serbest bölge vardır. Bunlardan 17'sinde üretim yapılmaktadır. Yani 17'si serbest üretim bölgesidir. Bunlardan biri İrlanda'daki Shannon bölgesidir, öteki ise 20.000 işçinin çalıştığı Hamburg serbest üretim bölgesidir.

Gelişmekte olan ülkeler

Asya, Afrika ve Latin Amerika'da (Orta Amerika da dahil), 1975'de, 25 ülkenin 79 serbest üretim bölgesi vardır ve buralarda 500.000'i aşkın işçi çalışmaktadır. Bu kıtalardaki dünya pazarı fabrikalarını da katarsak çalışanların sayısı 725.000'i de aşmaktadır.

Gelişmekte olan ülkelerdeki serbest üretim bölgelerine ve dünya pazarı fabrikalarına ilişkin verilerin dökümünü Tablo 1'de verdik. Bazı ülkelerden tam bilgi alınamamıştır, tablodaki veriler eksiktir. Ayrıca bugün değişen durumlar vardır.

Afrika'da bugün Mısır'ın 4 serbest bölgesi vardır ve buralarda 10.000 işçi çalışmaktadır. Moritanya'da ve Tunus'daki bölgelerde bugün 17.500 ve 14.000 işçi çalışıyor.

Asya'da serbest üretim bölgeleri ve çalışan işçi sayısı hızla çoğalmaktadır. Yalnızca Filipinler'de 1980'lerin sonunda 13 bölge işletmeye açılacaktır. Hindistan'da bugün 9500 işçi serbest üretim bölgelerinde çalışmaktadır. Çin Halk Cumhuriyeti'nde 100.000 işçinin çalıştığı bir serbest bölge vardır. 1970'lerin sonunda Güney Kore, Malezya ve Tayvan'daki bölgelerde çalışanların sayıları 120.000'e, 56.000'e ve 77.000'e çıkmıştır. Ayrıca Sri Lanka'da yeni açılan serbest bölgede bugün 20.000 işçi çalışmaktadır. Tablo'dakinden farklı olarak, Çin dahil, bugün yalnızca Asya'da 800.000'i aşkın işçi serbest üretim bölgelerinde çalışmaktadır.

Latin Amerika'da da yeni bölgeler açılmıştır. Ayrıca Meksika'daki bölgelerde çalışanların sayısı 1979'da 110.000'e, Haiti'de çalışanların sayısı ise bugün 40.000'e çıkmıştır.

Serbest bölgelerde neler oluyor?

Gelişmiş ülkelerdeki serbest bölgelere ilişkin çeşitli yasalar çıkarılmak istenmiştir ve bu yasalarda açıkça yazılmıştır ki bölgelerde işçi ücretleri ve hakları düşürülmelidir. Gösterilen tepki karşısında bu "dilek", yasalardan çıkarılmıştır ama uygulamadan çıkarılmış değildir. Burjuvazi artan işsizliği işçi sınıfına karşı bir şantaj aracı olarak kullanmaktadır.

Az gelişmiş ülkelere gelince. Buralarda verisel olarak saptanmıştır ki bölgeyi açarken gözetilen amaçlara ulaşmak

çok sınırlıdır.

Serbest bölgelere yatırım yapan emperyalist sermaye, çoğunluğuyla kendi girdilerini ve çıktılarını kendisi ithal ve ihraç etmektedir. Örneğin Almanya'da üretilen ayakkabı 12.50 DM'a mal olurken, tüm girdileri alıp gidip uygun bir bölgede üretilen aynı ayakkabı, ulaşım masrafları dahil, 6.50 DM'a mal olmaktadır. Bu durumda gerçekleşen ihracat, serbest bölgeyi açan ülkenin ihracatına girmemektedir. Çoğu zaman uluslararası tekelin kendi iç işlemi olarak kalmaktadır. Dolayısıyla ihracatta beklenen artış olmamıştır. İhracatta artış olabilmesi için bölgede üretim yapan firmalara satılan yerli girdilerin artması gereklidir ki bu da az bir oran tutmaktadır.

Serbest bölge açmak demek, uluslararası tekelleri çekecek kadar ileri bir altyapı kurmak demektir. Böyle bir altyapı, daha baştan yüklü bir döviz harcamasını gerektirmektedir. Buna karşılık, serbest bölgede bütün hizmetler çok ucuz tutulmakta ve kazanılan döviz düşük olmaktadır. Vergi geliri çok azdır, ya da yoktur. İşçi ücretleri düşük olduğu için buradan da döviz geliri azdır. Bunlara bir de, yukarıda belirtilen, ihracatın çok az arttığını eklersek, döviz gelirlerinin, özellikle kısa ve orta erimde pek yüksek olmadığı söylenebilir.

Teknoloji transferine gelince. Serbest bölgelere kayan endüstriler, elektronik, tekstil ve giyim, oyuncak, ulaşım araçları, elektrikli makineler gibi dallardır. Bu dalların bazıları zaten teknoloji transferi açısından çok büyük bir önem taşımıyor. Bu açıdan önem taşıyan dalların ise tüm üretim süreci serbest bölgelere aktarılmıyor.

Serbest bölgelerde en yaygın dallardan biri olan elektronik, aynı zamanda teknoloji transferi açısından önem taşımaktadır. Ancak bu dalda üretim süreci üçe bölünmüş ve sürecin teknoloji transferine hiç yaramayan, kalifiye emek gerektirmeyen, basit montajı içeren bölümü serbest bölgelere kaymıştır. Bu durumda hem teknoloji transferi, hem kalifiye emek eğitimi sağlama amacı dikkate değer bir ölçüde gerçekleştirilmemektedir.

Ancak, az gelişmiş ülkelerin serbest bölge açarak zarara girdikleri söylenebilir. Anaçlanan her alanda, az da olsa belli bir kazanım sağlanmaktadır. Pazarlık emperyalist tekellerle yürüdüğü için, doğaldır ki kapitalizm koşullarında güçlü olan, parsanın en büyük parçasını toplayacaktır. Az gelişmiş ülkelerdeki serbest bölgelerde, en kârlı çıkan emperyalist tekellerdir ama bölgeyi açan ülke de mutlak zararda değildir. Olsa açmaz. Bu kadar basittir.

Emperyalist tekellerle az gelişmiş ülkelerin pazarlığında kâr tam da

beklendiği gibi bölüşülüyor. Aslan payını emperyalist tekeller alırken, az gelişmişliğini bir üst düzeyde yeniden üretmeye yetecek bir payı da az gelişmiş ülkeler alıyor. Pazarlıkta asıl harcanan dünya işçi sınıfının az gelişmiş ülkelerdeki müfrezesidir.

İşçilerin durumu

Serbest üretim bölgelerindeki ortalama ücretler ile bölgeyi açan ülkedeki ortalama ücretler aşağı yukarı aynı düzeydedir. Ancak bu aynı ortalama ücretin nasıl kazanıldığına fark vardır.

Az gelişmiş ülkelerde ücretler genel olarak işgücünün fiziksel yenilenmesini bile zor karşılayacak bir düzeydedir. Bu ülkelerde iç pazar dardır, dünya pazarlarına açılma sorundur. Fabrikaların birçoğu atıl kapasiteyle işlemektedir. Yine de işçiler boğaz tokluğuna uzun bir iş haftası çalışıyorlar.

Aynı ülkenin serbest bölgesinde ise üretim dünya pazarlarına yöneliktir. Olabildiğince çok malı en kısa zamanda üretme amacı taşıyor. Buralarda işçiler, aynı boğaz tokluğuna ama çok uzun süreler ve çok yoğun olarak çalıştırılmaktadırlar.

Ülkeyle bölgede ortalama ücret düzeyi aynıdır ama temel ücret ölçüsü aynı değildir. Örneğin Güney Kore'de, serbest bölgedeki tekstil işçileri %30 düşük ücret almaktadırlar ama uzun saatler, az tatil vb. çalışarak aynı ortalama ücret düzeyine ulaşmaktadırlar.

Bir kez, serbest bölgelerde çalışanların büyük çoğunluğu kadın ve 16-25 yaşlar arasındadır. Kalifiye değildir ama kapitalizm açısından son derece üretken işgücüdür. O denli yoğun çalıştırılmaktadır ki, emperyalist ülkede aynı saatte kalifiye işçinin ürettiğinden neredeyse daha fazla artı değer üretmektedir. Bu nedenle son yıllarda "üretken" ve "yoğun" emek kavramları bulandırılmıştır. Azgın sömürüyle sağlanan yoğun emeğe "üretken" adı takılmıştır. Bu bulandırmanın parçası olarak, Birleşmiş Milletler de, başta değindiğimiz gibi, serbest bölgelerdeki emeğe "kalifiye" emek diyor.

Gerçekten serbest bölgelerde azgın bir sömürü vardır. İş saatleri zorunlu mesai ile uzatılmakta, çoğu zaman hafta tatili bile verilmemektedir. Gelişmiş ülkelerde sağlığa zararlı olduğu için birçok önlem alınarak yapılması gereken işler buralarda hiç önlemsiz yapılmaktadır. İş için kalifiye emek gerekmediği halde, yıllarca, eğitim bahanesiyle düşük ücret ödenmektedir.

Genç kızlar buradaki yoğun sömürüye ancak 4-5 yıl dayanabiliyorlar. Bu süre sonunda çöküyorlar, işte çalışamaz duruma geliyorlar, hasta düşüyorlar, ihtiyarlıyorlar. O zaman at

gitsin, al yenisini!

Bırakalım ücreti bir kenara, işçilerin insani haklarını, sağlığını koruyacak, zararlı işte çalıştırılmalarını, haksız yere işten atılmalarını önleyecek her örgütlenme, sendikalar "serbest" bölgelerde yasaktır. Yasaklara uyulmazsa "cezası" ölümdür. Sendikalaşma girişimlerinin birçoğu cinayetle sonuçlanmıştır.

İşte az gelişmiş ülkelerle emperyalist tekeller arasındaki pazarlıkta harcanan bu işçilerdir! Serbest bölgelerde işçiler tüketilmekte, yok edilmektedir. İşsizlik önlenmemekte, işsizler katledilmektedir. Bu cinayetten büyük kârlar kazanılmakta, ancak bu kârların da büyük bölümü emperyalist tekellere, küçük bölümü az gelişmiş ülkelere gitmektedir. Bu durumda, fiziksel olarak yok edilen işçi sınıfını bırakıp da az gelişmiş ülkeler pazarlıktan az kâr alıyor diye ağlayanlar işçi sınıfının katline ortak olmaktadır.

II

Değerlendirme

Serbest bölgelerin hem genel, hem Türkiye açısından değerlendirme çerçevesi, Yürükoğlu yoldaşımızın *Durum ve Görevlerimiz 1983 ve Kankun Konferansı ve Düşündükleri* kitaplarında vardır.

Genel değerlendirme

Yoldaşımızın koyduğu çerçevede, sorunu önce emperyalist tekellerin açısından alalım.

Bilindiği gibi, Marks'ın açıkladığı azalan kâr hadleri yasasına göre, kâr güdüsüyle üretim yapan kapitalizm, daha çok ve daha ucuz mal satabilmek için teknik ilerlemeye gider. Ancak bu, üretimde canlı emeğin göreceli rolünün, dolayısıyla artı değer sermayeye oranının azalması demektir. Kâr hadleri düşer. Kâr kitlesi artar ama kâr hadleri düşerken bunu daha çok arttırmak için devasa büyüklükte sermaye yatırımlarına gerek olur.

Kuşkusuz her kapitalistin tercihi daha az sermaye ile, daha yüksek kâr haddiyle en büyük kârı elde etmektir. Bunun için düşük işçi ücretleri, kârlı dış ticaret ve yatırım alanları vb. gereklidir.

Serbest bölgelerin uluslararası alanda öneminin artmasıyla, bilimsel teknolojik devrim aynı yıllara denk geliyor. Bu bir raslantı değildir.

Bilimsel teknolojik devrimle emperyalist tekellerin kâr hadleri düşmüştür. Kar kitlesi yükselir ama bu da canlı bir dünya ticaretiyle ve çok büyük sermaye yatırımlarıyla bağlıdır. Açıktır ki bu durumda, kâr güdüsü, aynı zamanda daha az yatırımla, daha yüksek kâr haddiyle, daha çok kâr sağlayan biçimde üretim sürecini yeniden örgütlemeye

yönelecektir. Bu da en kârlı biçimde, üretim sürecinin dünya çapında yeniden, daha derinden örgütlenmesi demektir. Öyle de oluyor. Başta değindiğimiz, UNIDO listesi de bunu öğütüyordu.

Yürükoğlu yoldaşımızın belirttiği gibi, üretim güçlerinin bugünkü gelişme düzeyi, gericileşen sınırların aşılmasını, üretimin dünya çapında örgütlenmesini gerektiriyor. Emperyalist tekeller, *kendi kâr güdülerinin prizmasından* gördükleri bu gerekliliği yine kendi kâr amaçları doğrultusunda karşıyorlar. Serbest ticaret ve özellikle üretim bölgelerinin artan rolü bunun göstergesidir.

Serbest bölgeler, dünyanın komünizme doğru gidişinin, ayrı devlet sınırlarını, para birimlerini aşmanın, üretimi dünya çapında örgütlemenin ve gerçekten vatani olmayan bir dünya işçi sınıfının, emperyalizm koşullarında tersten bir yansımasıdır. Bu yansıma bugün, doğaldır ki, uluslararası sermayenin hareketi yoluyla gerçekleşiyor.

Uluslararası sermayenin hareketi, dünya kapitalist sistemi içinde devletlerden çeşitli biçimlerde karşılık görüyor. Devlet sınırları içine, bu sınırlar içinde türlü sorunlar arasına sıkışmış bu devletler, uluslararası sermayenin hareketine, kendi konularına göre farklı yansımalarla karşılık veriyorlar. Bugün konu olan bu karşılık, serbest bölgelerdir.

Yazıda da değindik, emperyalist ülkelerle az gelişmiş ülkelerin serbest bölgelere yansımasında farklılıklar vardır. Emperyalist ülkeler, kendi buharı olan uluslararası sermayeyle toplumsal sorunları azaltıcı temelde bir pazarlık olarak serbest bölgelere yansıırken, az gelişmiş ülkeler ve burjuvazisi, bu temele ek olarak, kendisi de buharlaşabilmek ve uluslararası sermayenin hareketi içine katılabilmek amacıyla yansıyor.

Emperyalist ülkeler, az gelişmiş ülkeler ve uluslararası sermaye arasında yürüyen bu pazarlıkta kuşkusuz herkese gücüne göre pay düşüyor. Dolayısıyla en az payı alan da az gelişmiş ülkeler oluyor.

Bir yandan dedik ki serbest bölgeler, devlet sınırlarını, para birimlerini aşıyla üretimi dünya çapında örgütleyişle ve vatansız bir işçi sınıfı yaratışıyla kapitalist dünyanın komünizme gidişinin tersten bir yansımasıdır. Öte yandan dedik ki, bu yansıma uluslararası sermayenin kâr güdüsü prizmasından geçiyor ve zaten serbest bölgelerde işçi çalıştırılmıyor, işçi öğütülüyor! İşsizlik sorununa "çözüm" işsizleri tüketip, posa ederek getiriliyor. Gençecik kadın işçiler 4 yılda emekliye çıkarılıyor hatta mezara gömülüyor!

Kapitalizmin güdümündeki bir toplumsal ilerlemeden başka türlü bek-

nemezdi. Hitler insanları makinalarda sabun yapmış, bugün kapitalizm de serbest bölgelerde dört yılda posa yapıyor. Arada yalnızca biçimsel fark vardır. Gericilerin eliyle, gerici amaçlar doğrultusunda sağlanan toplumsal ilerleme, ilerici sınıfın, işçi sınıfının pahasına olacaktır. Serbest bölgeler bir yandan komünizme gidişi tersten yansıtırken, öte yandan dünyayı komünizme götürecektir. Küçük tüketiyor, öğütüyor.

Bu durumda, küçük burjuva demokratları bir az gelişmiş ülkeler edebiyatıdır tutturmuşlar, emperyalizme emperyalizm, kapitalizme kapitalizm olmamasını öğütlemeye gelecek sözler ediyorlar. Hayır, toplumsal ilerleme olacaksa ya kapitalizm altında ve bu yoldan olacak, ya da kapitalizm devrim yıkılacak ve başka bir yoldan olacak. Seçenek, bugünkü gibi işçi öğüten serbest bölgeler ile bütün dünyayı işçiden yana bir serbest bölge durumuna getirecek, komünizme yolu açacak devrim arasındadır.

Burada söylenenler Türkiye için de geçerlidir. Şimdi kısaca Türkiye'ye bakalım.

Türkiye'de serbest bölge girişimleri

Türkiye'de serbest bölge girişimleri çok eskidir. Ama bugüne dek gerçekleşmemiştir. Bu ayrı bir yazı konusudur. Biz bugünkü temelde bir noktaya işaret etmekle yetineceğiz.

Gazetelerden izlendiği gibi Türkiye'de Antalya, Yumurtalık ve Aliğa'da üç serbest bölge açılması düşünülmektedir. Yaygın işsizliğin tehdidi ve faşist diktatörlüğün baskısı altında zaten fiyatı fiziksel minimumun da altına düşen işgücünü üretim yapacak olan bölgede vitrinleyecektir. Buradan ve öteki ülkelere ilişkin söz edilen yollardan belli ölçüde döviz kazanabilir. Önemli olan, hiç döviz kazanamayacağını göstermek değil, döviz kazansa da ülkenin ekonomik toplumsal sorunlarına bir çözüm bulunamayacağını vurgulamaktır.

Türkiye'nin ekonomik, toplumsal sorunlarının kapitalizm altında çözümü, öyle bir miktar dövizden geçmiyor. Buradan kazanacağı dövizle, Türkiye burjuvazisi çözüm yolunda adım atma hazırlıklarını bile tamamlayamaz. Buna karşılık, hem serbest bölgede, hem bütün ülkede yoğun sömürü artarak sürecektir.

Bu konuda da işçi sınıfının halka göstereceği hedef devrimdir. Burjuvazinin serbest sömürü bölgelerine karşı Türkiye'yi sömürülenlere serbest bir bölge yapmak için TKP'nin 4. Program Taslağı'nda belirtildiği gibi sosyalizme açılan ileri demokratik halk devrimi!